

TÄYSKÄSI – EINO KAILA

Kun emerituskansleri Ilkka Niiniluoto nimitettiin keväällä akateemikoksi, suomalainen filosofia sai akateemisen täyskäden. Kukin käteen kuuluva kortti ansaitsee vinjetin, ja samalla tulee toivoakseni taustoitettua suomalaista menestystarinaa, filosofiaa.

Täyskäden ensimmäinen kortti on Eino Kaila, joka toi Suomeen Eurooppaa villinneen tieteellisen filosofian tai tieteen ykseyden liikkeen. En itse koskaan tavannut Kailaa (olin 7-vuotias, kun hän kuoli), mutta olin lukenut hänen teoksensa *Inhimillinen tieto* ja joitakin hänen artikkeleitaan, muistaakseni yksi näistä oli ”Arkikokemuksen konseptuaalinen ja perseptuaalinen aines”. Edellinen on mielestäni edelleen parhaita johdatuksia tietoteoriaan ja tieteenfilosofiaan, jälkimmäinen taas jo otikkona niin hieno, ettei ole ihme että se vaikutti päätökseeni (noin 14-vuotiaana) pyrkiä lukemaan filosofiaa.

Usein ajatellaan, että Kaila toi Suomeen positivismin, ja siis sen kuuluisan positivistisen perinteen. Näin ei kuitenkaan ole. Hän kyllä keksi termin looginen (tai loogillinen) uuspositivismi, ja hän käytti ensimmäisenä sanoja looginen empirismi. Hän oli myös niin sanotun Wienin piirin *hang around* -jäsen, kävi sen edustajien kanssa kirjeenvaihtoa ja otti osaa sen istuntoihin. Manifestissaan piiri mainitseekin Kailan (kuten myös Albert Einsteinin) sympatisoivan sen ajattelua. Kaila ei kuitenkaan koskaan hyväksynyt piirin reduktionismia (että kaikkien erityistieteiden käsitteet ja lainalaisuudet voitaisiin palauttaa fysiikkaan), ja lattea materialismi oli hänelle kauhistus. Jos hänen filosofisia pyrkimyksiään pitäisi kuvata aivan lyhyesti, niin se olisi syvähenkinen, jopa esteettisyyteen kallistuva pyrkimys nähdä luonto ja ihminen, tiede ja taide, ykseytenä. G. H. von Wright on kutsunut Kailan filosofista temperamenttia lähestulkoon uskonnolliseksi, mutta se ei ollut teististä. Eino tuli pappissuvusta (isä Erkki Kaila samoin

kuin isoisän serkku Gustaf Johansson olivat arkkipiispoja, ja muita kirkonmiehiä sukupuu oli väärällä). Ehkäpä Eino, kuten hänen kuusi veljeään, oli tullut immuuniksi kirkon opeille.

Kaila valittiin Turun uuden yliopiston filosofian professoriksi vuonna 1921. Psykologia oli vielä tuolloin osa filosofiaa, ja Kaila perustikin Turkuun Suomen ensimmäisen kokeellisen psykologian laboratorion. Hänen varhainen ajattelunsa oli muodikasta assosiaatiopsykologiaa, mutta se vaihtui 1930-luvulle tultaessa hahmopsykologiaksi. Kun hänet vuonna 1930 nimitettiin teoreettisen filosofian professoriksi Helsinkiin, hän teki saman tempun täällä – ja hänen vapaaehtoisista assistenteistaan Kai von Fieandtista ja Arvo Lehtovaarasta tulikin sittemmin itsenäistyneen psykologian professoreita.

Itse nimitysprosessi oli repivä taistelu vanhan ja uuden filosofian välillä. Itsevarma Kaila panikin historiallis-kielitieteellisen osaston vallan eteen: joko perinteikäs mutta kunnianhimon ajattelu (jota edusti J. E. Salomaa) tai Euroopassa kulovalkean lailla etenevä tieteellinen filosofia, ennen kaikkea sen metodi. Kaila ei peitellyt omaa näkemystään, jonka mukaan valinnalla on laajempaakin maailmankatsomuksellista ja yliopistoliiittista merkitystä. Mutta mikä on ero vanhan hapatuksen ja ”filosofisen tutkimuksen uuden metodin” välillä? Vastineessaan osastolle Kaila sanoi, että perinteisessä filosofiassa kuvataan kaikki muodikkaat ajatussuunnat ja valitaan niistä se, mikä omaa mieltä miellyttää. Sitten kantapäät kaivetaan tantereeseen ja aloitetaan eipäs-juupas-keskustelu muiden kanssa. Sen syvemälle ei mennä, joten filosofia tuppaa olemaan filologiaa, litterääristä pikemminkin kuin asiallista. Uuden metodin asennoituminen on tykkänään toisenlainen. Se aloittaa siitä, mihin perinteinen ajattelu lopettaa. Se ensinnäkin lähtee systemaattisista ongelmista eikä siitä, kuka sanoi kenestäkin mitä. Kaila ei vastustanut klassikkojen ajatte-

lun tuntemusta, päinvastoin: hän oli ajattelussaan paljon velkaa kreikkalaisille ajattelijoille, Spinozalle, Leibnizille, mutta myös Bertrand Russellille ja etenkin Ernst Machille. Mutta tärkeämpää on silti porautua itse ongelmiin, ja yksityiskohdissahan se piru aina luuraa. Näitä suuria ongelmia ovat mm. todellisuuden luonne, aineellisen ja sielullisen suhde ja todennäköisyyden luonne.

Toinen asia, josta Kaila piti tiukasti kiinni, oli empiirisen tieteen kunnioitus. Filosofin on perehdyttävä laajasti tieteen uusimpiin tuuliin ja oltava perillä sen saavutuksista. Turun-kautenaan hän luki järjestelmällisesti eri tieteiden perusteita koskevaa kirjallisuutta ja kirjoitti niistä useita teoksia. Sellainen filosofia, joka on ristiriidassa viimeisimpien tulosten kanssa tai ei ota huomioon viimeimpiä, on jo alkuaan turhaa. Voi huoletta sanoa, että kaikki täyskäteen kuuluvat ovat seuranneet Kailan viitoittamaa tietä. Hänen jälkeensä professoreiksi nousseet oppilaat ja oppilaiden oppilaat ovat väitelleet tohtoriksi jostain systemaattisesta ongelmasta pikemminkin kuin jostain henkilöstä, virtauksesta tai ismistä.

Kailan tontti oli tavattoman laaja. Kuten tuli jo mainittua, psykologia kuului hänen kultakaudellaan filosofiaan. Hän hoiti sitä ensin oikealla kädellä, sitten vasemmalla. Toisaalta sielunelämä asemoituu osaksi biologiaa (lähtökohtana biologisperäiset tarpeet). Lisäksi hän oli jo varhain paneutunut matematiikan perusteisiin (vaikka ei matemaatikko ollutkaan), todennäköisyysteoriaan, induktiologiikkaan jne. Samoin hän toi Suomeen Einsteinin ”relativiteettiteorian” ja kirjoitti myöhemminkin positiivisesti noteerattuja artikkeleita kvanttimekaniikasta. Muistan tapauksen 1980-luvun lopulta, kun puhelimeni soi (silloin ei ollut vielä sähköpostia). Don Howard Bostonin yliopiston Einstein-dokumentaatiosta tiesi, että Kaila oli kirjoittanut Einsteinin teoriasta. Hei eivät kuitenkaan olleet mistään juttua saaneet, joten toimeksi saaneena kipitin nykyiseen Kansalliskirjastoon ja kopioin sen heille.

Kaila oli myös kiitetty ja ihailtu luennoitsija, jota tultiin sankoin joukoin kuulemaan kaikista tiedekunnista ja yliopiston ulkopuoleltakin. Hän oli aloittanut uransa Kansallisteatterin dramaturgina, ja etenkin kirjallisuus ja teatteri olivat hänelle rakkaita. Hän kirjoitti vuonna 1916 kiittävän ar-

vion F. E. Sillanpään *Elämä ja Aurinko* -teoksesta. Se osoitti, että Sillanpää todella ilmaisee ”läpikotaisin reflekteerattua mieltänsä”. Hän on oikea filosofi, jolla on ”voimakas tunne kaiken olevaisen yhteenkuuluvaisuudesta”. Lisäksi tuleva Taata oli tutkija, joka tuntee luonnon ”ajatuksellaan eikä vain silmillään ja sydämellään”. Kirjassaan *Professoreita* Matti Klinge on valinnut 350-vuotiaan yliopiston jokaista vuosikymmentä varten yhden edustajan, ja 1930-lukua edustaa ”dramaattinen filosofi” Kaila.

Filosofeja moititaan usein siitä, että he istuvat norsunluutoreissaan eivätkä välitä siitä, mitä ympäröivässä yhteiskunnassa tai maailmassa laajemmin tapahtuu. Sellaisiakin on, mutta myös niitä, joita ei saa norsunluutoriin houkutelua lainkaan. Kaila, kuten muutkin täyskäteen kuuluvat, oli selvästi kuin kotonaan sekä tutkijankammiossaan että laajemman yleisön edessä.

MATTI SINTONEN

Kirjoittaja on olla Helsingin yliopiston Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitoksen johtaja.